

ד"ר רונית אלוני – סוגיות בזוגיות ובמיניות בחינוך המיוחד (סיכום דן פולק וגבו וייס)

המונח המרכזי עליו נדבר הוא אינטימיות. זו המטרה המרכזית, בנוסף ליתר המטרות הפונקציונאליות.

מדובר על משהו שהוא מיוחד במינו ומוזר. המושג אינטימיות הוא חדש יחסית, כ-100 שנים מאז מדברים על זה, אך חוקרים את המושג בעיקר בחמש השנים האחרונות. המושג ערטילאי וקשה להשיגו במלואו גם לזוגות רגילים.

הלן זינגר מגדירה אינטימיות כקרבה, מחויבות ואקסלוסיביות. מדובר באחריות, שילוב בין האינטלקט והרגשות, שיתוף ברמת הרגש, קשר מילולי ובלתי מילולי, מגע המלווה בקשר עין.

האם אפשר ללמוד וללמד אינטימיות ?

אני חושבת שאפשר. המסוגלות לאינטימיות משתנה בין קבוצות שונות, בין היתר על-פי יחסי אובייקט ראשוניים. על פי דוד גרוסמן: 98% גדלו אצל אימא שאהבה אותם "על תנאי" שיהיו טובים בעיניה, לפיכך גדלו באינטימיות חלקית. רק 2% גדלו עם אם שאהבה אותם בכל תנאי, ורק הם מסוגלים לאינטימיות ללא תנאי.

המסוגלות לפיכך משתנה, ואנו רוצים להביא אנשים למיצוי מקסימום היכולת שלהם לאינטימיות, וחשוב שנוכח: כשמגיעים לקצה גבול היכולת מתעוררת חרדה.

מיומנויות אינטימיות הן דרגה גבוהה יותר של מיומנויות חברתיות. יש צורך ב: מיומנויות תקשורת משוכללות, יכולות קוגניטיביות, רגישות והיכולת להבחין בדקויות, תכנון נכון ויוזמה.

בהיבט רגשי: בכדי להגיע לאינטימיות זקוקים לדמוי עצמי תקין, דימוי גוף תקין וערך עצמי תקין.

בהתפתחות הפסיכו סקסואלית של הילד החריג, כל גורמי החברות וסוכני החברות "חוברים יחד" ומונעים את היכולת של הילד להתפתח באופן תקין. התוצר "פגום" ברמה של היכולת לחברות והיכולת ליצור אינטימיות.

איך נתגבר על התקלה הזו ?

מיומנויות בסיסיות נדרשות:

מה האינטימיות כוללת? יכולות קוגניטיביות, רגישות, תזמון, יוזמה, מיומנויות תקשורת משוכללות, דימוי עצמי, דימוי גוף, תחושת ערך עצמי תקינה.

יצירת קרבה כשאני חש ערך עצמי מופחת מעוררת ומגבירה חרדות. אנחנו גם מזהירים את הילדים מפני מפגשים כאלו, שמא יתאכזבו, ומסרסים בכך את המוטיבציה, המועטה לעיתים, שקיימת למרות הכל.

התערבות התנהגותית:

נורמליזציה ולגיטימציה:

נורמליזציה: להיות בן-זוג, לחיות באינטימיות זה דבר נכון, טבעי ורגיל, גם לכל תלמידי החינוך המיוחד – יש לשדר זאת להורים, לצוות, ולתלמידים עצמם.

לגיטימציה: כשרואים התנהגויות של יצירת קשר זוגי ואינטימיות אצל ילדים קטנים, גם אם הן מגושמות במהותן, לא להזהיר אותם מיד, ולא למנוע. עלינו לעודד ולתמוך ולא מיד להלביש עליהם את החרדות שלנו.

בעבודה יש להדגיש הדרגתיות, איטיות, פירוק משימות (לתת משימות עם חזרה רבה בעת הלמידה), משחקי תפקידים והתייחסות למה שקורה בכתה ובהפסקות.

כל קשר שאנו יוצרים עם תלמידינו הוא מודל לקשר ולאינטימיות: מה אנו דורשים מעצמנו, ומזולתנו בקשר עמנו. עלינו להיות מודעים לכך: באיזו מידה אני מהווה מודל טוב לקשר זוגי וחברתי.

אנו רוצים שהקשרים ביניהם בגיל הצעיר יהיו מודל לקשר זוגי בעתיד. עלינו לסייע להם להתכונן לפני, להדריך תוך כדי, ולתת משוב לאחר. לאפשר תרגול מקדים בסביבה מוגנת, ואח"כ בסביבה טבעית.

שיפור הופעה החיצונית: הרבה פעמים אנו והורים משתמשים במחסום ההופעה כדי להפוך, באופן לא מודע, את החריג ללא מיני, זאת על ידי הופעה מוזנחת, ילדית, לא מותאמת וכדומה. בכך אנו בעצם מונעים ממנו או ממנה את היכולת ליצור קשר.

פתיחת אופציות (גם לפרטיות): בלי שנאפשר פרטיות, לא תתאפשר אינטימיות. חשוב מאוד לחנך לפרטיות (גם את ההורים) וליצור סביבה שתאפשר זאת. אחרת זה בלתי אנושי ולא מאפשר התנהגות אינטימית נורמטיבית. אם אין פרטיות אנו מזמינים תגובות לא לגיטימיות ותגובות קשות של הסביבה לכך.

סימני אזהרה ומניעת כישלון: אנו רוצים בהתנסויות הראשונות להימנע מכישלון במיומנויות הפשוטות יחסית בהם אנו מתרגלים אותם. על ידי ההצלחות נוכל לבנות את הערך העצמי והאמון ביכולת העמית של התלמיד. יש סימנים אישיים לכל אחד – איפה מסוגל לעבור על גבולות, איפה אינו מתואם די עם עצמו (ואתנו) ועלול "ליפול". רק אחרי שנבנתה רמה גבוהה יחסית של ביטחון עצמי ניתן להציע התנסויות שעלולות להיגמר בכישלון, וגם אז עם הכנה מוקדמת – מה תעשה אם תיכשל? מתן משימות תרגול נוספות, תמיכה (עיבוד חוויות של הכחשה, כעס, אשמה) ועידוד.

ציפיות ומציאות: לכל אחד מסוגלות אינטימית שונה – לעיתים גם מי שמוגבל (קוגניטיבית או אחרת) עשוי להיות מסוגל לאינטימיות רבה יותר מן האדם "הנורמטיבי". ולחלופין – מי שמוגבל מאד דווקא בתחום יצירת קשרים אישיים ואינטימיות, לא נוכל לצפות שיקיים קשר זוגי ארוך טווח לצורך סיפוק צרכיו המיניים. יש להיות מותאם לכל אחד בציפיות ובדרישות. יש לחזק ללא הרף על מה שמסוגלים ומשיגים. מתוך חוויה זו של קבלה הוא יצמח לרמה גבוהה יותר של יכולת אינטימית ולא מתוך הלחץ והציפיות שלנו או של ההורים.

עלינו להיות מאד סבלניים עם התפתחות יכולת האינטימיות של תלמידנו ולזכור שהם יכולים להיות מאד חרדים. קשה להם לתת אמון, בעיקר אם כבר ספגו לאורך חייהם הרבה מאוד אכזבות, גם ממי שמאוד קרובים אליהם. כשמגיעים לגבול היכולת מתעוררת חרדה; **לא כל אדם מסוגל ורוצה בקשר קבוע**; **לא כל אדם זקוק למיניות בקשר קבוע**. יש כאלה שלא מעוניינים למיניות בתוך קשר אינטימי ויש כאלה שרוצים קשר אינטימי שמורכב רק ממיניות.

מי הם קליינטים שלנו?

המערכת הממסדית? הנהלת ביה"ס? שאר אנשי הצוות במקום העבודה? הורים ויתר בני המשפחה? הדיירים עצמם? הרשימה הזו היא רשימה רבת כוח, שמפעילה עליכם (היועצים) הרבה מאוד לחצים. **חשוב לזכור כי הקליינטים המרכזיים שלנו הם התלמידים/הדיירים עצמם**. הם נשחקים תחת לחצי המערכת והגורמים השונים. מצד אחד אל לנו ללכת להגנת יתר, אך עלינו לאפשר להם להתפתח ולממש את היכולות האינטימיות והמיניות שלהם.

עם מי אפשר לשתף פעולה?

המשפחה – הורים, אחים, ובני משפחה מקורבים, מלווים (בהתנדבות או בשכר), מדריכים חברתיים, מטפלים נוספים, מדריכים במקום העבודה. חשוב להדגיש כי עבודה שיקומית נעשית תמיד בצוות. ככל שאדם נמצא בקשר ארוך יותר עם התלמיד השפעתו עליו משמעותית יותר.

עמדות בנושאים שונים שהפננו לד"ר אלוני לפני ההרצאה

- פרטיות: אם אין פרטיות נראה התנהגות אינטימית במקומות ציבוריים. האנשים עושים זאת כי זה צורך טבעי ונורמלי. עלינו לוודא שלכל תלמיד יש את הפרטיות הזו. הדחף המיני, אם הוא נחסם יהפוך לאגרסיה, דיכאון או משהו אחר. יתכן גם שיתפרץ באופן לא מתאים.
- הדרכה בנושא אוננות: חייבת להינתן, בקבוצה או באופן פרטני, כ"א על-פי יכולתו. יש מצבים בהם אין ברירה וחייבים אפילו לשים את הידיים שלנו, שאם לא כן לא נצליח ללמד. אוננות והומוסקסואליות מעוררים הרבה מאד רגישויות, בייחוד במסגרות דתיות. הדתות הגדולות מדחיקות ומתחמקות מנושאים אלו. אנו לא רבנים, ולא אנשי מוסר, תפקידנו להעביר מסר חינוכי מדעי ומטרתנו לגדל אנשים בריאים. עלינו לתת מענה למצוקה והמענה לא יכול להיות מענה מתחמק! מישהו צריך לקחת את האחריות.
- נערות ליווי - כן או לא? התשובה היא ברמה הפרטנית, אם בהשקעה של עבודה האדם יוכל ליצור קשר שיהיה בו מעבר לסיפוק מיני, אז עדיף שלא. ולעומת זאת, אם אין יכולת או אין רצון לקשר רגשי, מעבר לצורך הגופני, אז אולי כן, ואולי, עדיפה אוננות?!

- ביקורים ולינה באותו חדר: יש לנהוג על פי אותן הנורמות על פיהן נחנך את ילדינו האחרים, לעיתים אף עם יותר הקלות, כדי לעודד חברות וזוגיות. לגבי מגורים משותפים, יש מוסדות בהם אין מגורים משותפים, אין נישואין, אין אפשרות לישון יחד. כמובן שזו גישה לא אנושית ולא מקובלת. אם אין אפשרות לכך, על המסגרת לשאול את עצמה לשם מה היא קיימת אם איננה מאפשרת חיים בוגרים? גם לקבוע גבולות של זמן לקיום יחסי מין זה לא הוגן, בחברה שלנו אנו לא מתערבים בתחום זה אז למה שנתערב במוסדות? כי יש לנו כוח?

לסיכום

זהו תחום מורכב וקשה ביותר להדרכה ולהפנמה, יש להתאים ציפיות לכל מטופל בכל שלב, יש לאפשר למידה פעילה ורחבת היקף של מיומנויות מרכזיות. לא ללמד מגוון רב, למשל, של אמצעי מניעה. כדי להבטיח הפנמה, יש להתמקד באמצעי מניעה אל אחד יעיל ומתאים, ואותו ללמד לעומק ובאופן כזה שיוכלו להשתמש בו בכל שלב. יש לשאוף להסיר עד כמה שניתן את ההגבלות על קיום אינטימיות. חשוב לעבוד עם כל הצוות ועם המשפחות על בדיקה עצמית של עמדות.

שאלות

ומה בבי"ס, ביחס למגבלות של חוקי משרד החינוך?

החוקים נועדו לכסת"ח, ומי שנגרס תחתם הם בראש וראשונה התלמידים שעבורם אנו עובדים. לפיכך, אם נעבוד רק על פי הנהלים של המשרד, לא נוכל למעשה לעשות דבר משמעותי עבור התלמידים.

האם כשמתחילה עבודה על מיניות וזוגיות בגיל 21, כשכבר הפסיד שנים רבות של התפתחות, עדיין ניתן להדביק את הפער?

ברור שהתוצאות תהיינה שונות, אך גם אנשים "רגילים" פונים בגילאים בוגרים לטיפול. תמיד יש יכולות לשינוי. גם אם נגיע ל $x+3$ ולא ל $x+10$, תרמנו. זוהי איכות חייו של אדם, גבר או אישה. אם לא נאפשר יותר מימוש מבחינה מינית, לא נאפשר חיים מלאים ומספקים.

מה המקום של מתבגרים שנפגעו מינית? איך נתייחס?

זו שאלה רלוונטית לכל התלמידים, לאוו דווקא בחינוך המיוחד. (אחת מארבע, אחד משבעה, בחינוך הרגיל !!!). צריך לקחת את זה בחשבון, להיות רגישים, לתת לזה מקום, להפנות לגורמי ייעוץ, להעביר דרכי התגוננות וגורמי תמיכה.